

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA “İHSAN” KAVRAMI HAKKINDA BAZI MÜLAHAZALAR

Prof. Dr. Beřir GÖZÜBENLİ*

Some Thoughts About the Concept of “İhsân” in Islamic Family Law

As known, marriage obstacles in Islamic family law are classified in two groups as permanent obstacles and temporary obstacles. Permanent obstacles originate from blood relation (close relatives), kinship, and breast-feeding. Temporary obstacles originate from the results of a previous marriage, religion difference, and unchastity. Almost all of the bases about marriage obstacles are settled by verses.

In this study, Koranic references of marriage obstacles that originate from religion difference and unchastity are discussed. Concept unity exists among the related verses. There is concept unity among the verses about “İhsân” (chastity), which is an important criterion from the aspect of Islamic family law. In these verses, “muhsin” stands for chaste man; and “muhsana / muhsanat” stand for chaste woman / women.

Key words: Marriage obstacles, polytheist, people of the Book, chastity , ihsan, muhsanat.

Anahtar Kelimeler: Evlilik engelleri, müşrik, ehl-i kitap, iffet, ihsan, muhsanat.

GİRİŞ

Bilindiği gibi, bütün hukuk sistemlerinde nikah akdinin kurulmuş sayılabilmesi için, öncelikle evlenecek çiftler arasında her hangi bir evlenme engelinin bulunmaması gerekmektedir. Evlilik engellerinin kapsamının genişliği ve bu engellerin devamlılık arz edip etmediği, ya da hangilerinin geçici olduğu ve hangilerinin devamlılık arz ettiği hususları, her bir hukuk sisteminin dayandığı inanç veya değerler sistemiyle doğrudan bağlantılıdır.

İslam hukukunun temel esasları Kur'an ve Sünnet'te bildirilen değerlere dayandığından, İslam aile hukukuyla ilgili esaslar ve bu kapsamda evlenme engelleriyle ilgili hükümler de doğrudan doğruya Kur'an ve Sünnet'e dayanmaktadır.

---

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi. e-posta: besir@atauni.edu.tr

Kur'an-ı Kerim'de özel hukuka dair konularda hukuk normu formundaki ayrıntılı esaslardan ziyade, normlara esas teşkil edecek değerler ve temel ilkeler verilmekle yetinilirken, özel hukuk kapsamında olduğu halde aile ve miras hukuku konularında temel ilkelerin yanında, ayrıca ayrıntılı şekilde belirlemeler de yer almaktadır. Esasen bu durum aile ve miras hukuku alanlarının, özel hukukun diğer konularına göre dini ve ahlaki değerlerle daha yakından ilgili ve hatta iç içe olmasından da kaynaklanmaktadır. Nikah akdiyle ilgili esasların, hukuki yönleri yanında, aynı zamanda dini ve ahlaki yönleri de bulunduğu ve bu durumun sadece İslam hukukuna münhasır olmadığı, diğer hukuk sistemleri için de (orijin itibarıyla değerlendirildiğinde) geçerli olduğu bedihidir. Kur'an-ı Kerim'de nikah akdiyle ilgili birçok ayette, özellikle de evlilik engellerinin (muharrematın) kapsamı açıklanırken, "haram" ve "helal" kökünden kelimeler (fiiller)¹ ile yine aile hukukuna dair bazı konularda "günah/cünah"² şeklindeki ifadelerin kullanıldığı dikkate alındığında, konunun dini boyutu daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü helal, haram ve günah kavramları dini kavramlar olup, bunlarla bir işin dini hükmü / dini müeyyidesi/dini boyutu açıklanmaktadır.

Esasen Kur'an-ı Kerim'de aile kurumunun farklı boyutlarıyla ilgili İslami değerlerin açıklandığı çok sayıda âyet bulunmaktadır. Aile kurumuyla ilgili değerlere dair bu ayetlerin yanında, İslam aile hukukundaki evlilik engelleriyle ilgili esasların da neredeyse tamamına yakın kısmının, ayrıntılı esaslar halinde âyetlerle açıklandığı görülmektedir. Ancak, dini – ahlaki ve hukuki yönlerin iç içe bildirildiği konuyla ilgili bu ayetler arasında tearuz görüntüleri bulunduğu ve bu kapsamda ayetlerin bir kısmının mensuh ya da muhkem olup olmadığı hususunun, geçmişten günümüze tartışıldığı konunun uzmanlarının malumudur. Bu çalışmamızda konuyla ilgili ayetler arasında mensuh ayet/ayetler bulunup bulunmadığı hususunda farklı açılardan değerlendirmeler yer alacaktır.

Konuyla ilgili âyetler kendi aralarında sistematize edildiğinde, İslam aile hukukundaki evlenme engellerinin bir kısmının devamlılık arz eden engeller, bir kısmının ise geçici engeller olduğu görülmektedir. İslam aile hukukundaki devamlılık arz eden evlenme engelleri başlıca üç grupta toplanabilir ki, bunlar da,

- a- Kan bağıyla olan yakın akrabalık (kan hısımlığı),
- b- Evlilikten doğan hısımlık (sıhri hısımlık),

---

¹ Bakara, 2/ 230; Nisa, 4/23,24; Nur,24/3; Ahzab,33/50,52.

² Bakara 2/235,236.

c- Süt emmeden kaynaklanan bir akrabalık (süt hısımlığı) ile⁵ meydana gelen evlenme engelleridir.⁴ Yukarıda da ifade edildiği gibi, İslam aile hukukunda devamlılık arz eden evlilik engelleri Kur'an-ı Kerim ile sabittir.

Evlenme engellerinden geçici olanları ise, bu engellerin sebepleri dikka-
te alınarak başlıca üç grupta toplanabilir:

1- Önceden yapılan evlilik/evliliklerin sonuçlarıyla ilgili evlilik engelle-
ri: Bu gruptaki evlilik engellerinin bir kısmı sadece bayanların önceden yap-
tıkları evlilikten kaynaklanan geçici engeller iken, bir kısmı da bayların ön-
ceden yaptıkları evlilik/evliliklerden kaynaklanan geçici engellerdir. Bu grup-
ta yer alan evlilik engellerinden bayanların yaptıkları evliliklerden kaynakla-
nanlar şunlardır:

a- Başkasıyla evli olmak,

b- Kocasının ölümü⁵ veya boşanma/ayrılma⁶ durumlarından dolayı
iddet bekliyor olmak,

c- (Boşandığı kocasıyla yeniden evlilik yapabilmesi hususundaki geçici
bir evlilik engeli de) kocası tarafından üç kere boşanmış olmak⁷.

ولا تتكحوا ما نكح آباؤكم من النساء إلا ما قد سلف إنه كان فاحشة ومقتا وساء سبيلا³

" Babalarının evlendikleri bayanlarla evlenmeyiniz; çünkü bu durum bir fuhuş olduğu gibi, hem de iğrenç ve kötü bir yoldur; geçmişte kalan (cahiliye döneminde yapılp da geçmişte kalan bu tip evlilikler) ise bu kapsamda değildir." Nisa,4/22.

حرمت عليكم أمهاتكم وبناتكم وأخواتكم وعماتكم وخالاتكم وبنات الأخ وبنات الأخت وأمهاتكم اللاتي أرضعنكم وأخواتكم من الرضاعة وأمهات نسائكم وربائبكم اللاتي في حجوركم من نسائكم اللاتي دخلتم بهن فإن لم تكونوا دخلتم بهن فلا جناح عليكم وحلائل أبنائكم الذين من أصلابكم وأن تجمعوا بين الأختين إلا ما قد سلف إن الله كان عفورا رحيفا

Sizlere şunların nikahı da haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları ve sizi emziren süt analarınızla süt kız kardeşleriniz, kayınvalideleriniz ve zıfafa girdiğiniz karılarınızdan evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, eğer üvey kızlarınızın analarıyla zıfafa girmemişseniz evlenmeniz de bir beis yoktur; yine aynı şekilde gelinleriniz (öz oğullarınızın eşleri) ve iki kız kardeşi nikahınız altında birleştirmeniz (de size haram kılındı). Ancak daha önce geçen geçmiştir. Çünkü Allah hem bağışlayıcı ve hem de merhametlidir." Nisa,4/23.

⁴ Kur'an-ı Kerim'de devamlı evlilik engelleri konusunda Peygamberimizin (s) eşleriyle ilgili de bazı esaslar ihtiva eden âyetler mevcuttur ki, bu âyetlerden bir kısmı hem Peygamberimiz (s) ve hem de diğer Müslümanlar açısından muharrematın kapsamıyla ilgilidir (Ahzab 33/50). Bir kısmı da sadece Peygamberimize (s) münhasır esasları ele almaktadır ki bu âyetler, sonraki dönemlerdeki insanlar açısından Peygamber sevgisi ile Peygamberimizin (s) eşleri (annelerimiz) ve diğer aile fertlerinin Müslümanların kalbindeki yeri konularında önemli mesajları da içermektedir. Bkz. (Ahzab 33/6, 52,53).

⁵ Normal şartlarda kocası ölen bir kadının iddet süresi, dört ay on gündür. والذين يتوفون منكم ويذرون أزواجا يتربصن بأنفسهن Bakara, 2/234. Ancak, kocası ölen kadın o esnada hamile ise, iddet süresi, doğum yapıncaya kadardır. *** وأولات الأحمال أجلهن أن يضعن حملهن ومن يتق الله يجعل له من أمره يسرا والمطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء. Beklemektedir. Bakara,2/228. Yaşlılıktan dolayı adetten kesilmiş olanlarla, adet görmeyenlerin iddet süresi ise üç aydır. من واللاتي ينسن من المحيض من نسائكم إن ارتبتم فعدتهن ثلاثة أشهر واللاتي لم يحضن Talak,65/4.

⁶ Normal şartlarda adet gören boşanmış bir hanımın iddet süresi, üç kur' beklemektedir. Bakara,2/228. Yaşlılıktan dolayı adetten kesilmiş olanlarla, adet görmeyenlerin iddet süresi ise üç aydır. من واللاتي ينسن من المحيض من نسائكم إن ارتبتم فعدتهن ثلاثة أشهر واللاتي لم يحضن Talak,65/4.

⁷ Bu evlilik engeli, üç talakla boşanmış bir kadının boşandığı eski kocasıyla yeniden evlenmesi hakkında geçici bir engeldir ki, bu engel de kadının başka bir erkekle sahih fiili bir evlilik yaptıktan sonra, onunla da evliliği sona erip

Bayların önceden yaptıkları evliliklerden kaynaklanan evlilik engelleri ise iki grupta toplanmaktadır:

a- Fıkıh kültüründe “cem” diye ifade edilen ve bir bayın iki yakın akraba bayan ile birlikte evlenmesi⁸,

b- Bayın meşru görülen evlilik sınırını aşması.⁹

İslam aile hukukunda evlilik için geçici engel teşkil eden bu durumlar tarafların önceden yaptıkları evlilik/evliliklerden kaynaklanmaktadır ki, taraflar arasında evlilik (nikah) işlemi ancak bu engellerin ortadan kalkmasıyla tesis edilebilir.

Görüldüğü gibi İslam aile hukukunda hâkim olan ilkeler gereği, bu gruptaki evlilik engellerinin kapsamı konusunda, erkeklerle bayanlar arasında farklar bulunmaktadır. Başkasıyla evli bulunma ve iddetle ilgili konularda olduğu gibi.

2- Tarafların din farkından kaynaklanan evlilik engelleri¹⁰;

3- Tarafların iffetsizliklerinden kaynaklanan evlilik engelleri.¹¹

Yukarıda da ifade edildiği gibi, taraflar hakkında bu evlilik engellerinden birisi bile mevcut olduğunda, evlilikleri meşru olmaz; evlilik için geçici mahiyetli bu engellerin ortadan kalkması halinde ise, tarafların evlilik yapmaları dinen meşru hale gelir.

Buna göre bir Müslüman, hangi hukuk sisteminin yürürlükte bulunduğu ülke vatandaşı olursa olsun, eşler nikah akdiyle ilgili diğer bütün hukuki şartları taşısalar bile, aralarında Kur'an ve Sünnet'te bildirilen evlilik engeli / engelleri mevcut ise, bu evlilik dinen geçerli olmaz (haramdır). Dinin haram olan böyle bir evlilik, bir şekilde (her nasılsa) gerçekleşmişse, devamlı engellerde eşlerin derhal ayrılmalrı; geçici engellerde ise, engelin ortadan kaldırılmasına kadar birlikte yaşamamaları gerekir.

فإن طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره فإن طلقها فلا جناح عليهما أن يتراجعا إن ظنا أن iddetini tamamlayınca ortadan kalkar. أن يقيما حدود الله وتلك حدود الله يبينها لقوم يعلمون (Bakara Sûresi, 2/230).

⁸ İslam aile hukukunda bir erkeğin aynı anda iki yakın akraba ile evli bulunması yasak olup, bu hükümdeki yakınlık kriteri, bayanlardan birisinin erkek olması halinde birbirleriyle evliliğin yasak olduğu yakın akrabalıktır. Bu kapsamda bir erkeğin aynı anda iki kız kardeşe evli bulunması (cem) yasak olduğu gibi; hala ile yeğen / teyze ile yeğenin birlikte nikahlanması da yasaktır. İki kız kardeşin nikahla cem' edilmesinin haram olduğu hükmü ayetle sabit (Nisa, 4/23, وأن تجمعوا بين الأختين إلا ما قد سلف, iken, teyze ile yeğen / hala ile yeğenin nikahla cem' edilmesinin haram olduğu hükmü ise hadisle sabittir. Buhari, Nikah,27; Müslim, Nikah,37-38.

⁹ Nisa,4/3.

¹⁰ Bakara,2/221, Nur, 24/3, Mümtehine,60/10.

¹¹ İslâm hukukuna dair kitaplarda, genellikle zina ve benzeri gayri ahlaki davranışlarla ilgili evlilik engeli öne çıkarılmamaktadır ki, bu da Nur suresindeki 3. ayetle ilgili anlayış farklarından kaynaklanmaktadır. Aşağıda bu konudaki ayetler (Nur,24/3, 26, Nisa,4/24,25, Maide,5/5) hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

Bu çalışmamızda İslam hukukuna göre evlilik konusunda, din farkı ile zina gibi iffetsizliklerden kaynaklanan geçici engellere dair, Kur'an referanslı kriterler üzerinde durulacaktır. Diğer bir anlatımla, yukarıdaki tasnifte 2. ve 3. grupta yer alan evlilik engelleri hakkında bilgi verilirken, evlilik engellerine dair ayetler arasındaki sistematik bütünlük hakkında bilgi verilecektir. Bu kapsamda İslâm'ın değerler sisteminde aile kurumuyla ilgili sosyal normlara kaynak teşkil eden değerlerin Kur'ani referansları hakkında bazı tespit ve değerlendirmelerimiz de yer alacaktır.

I- İSLÂM HUKUKUNDA DİN FARKI İLE İFFETSİZLİKTEN KAYNAKLANAN EVLİLİK ENGELLERİ VE İHSAN

1- Din Farkından Kaynaklanan Evlilik Engelleri ve İhsan

a- Evlilik İçin Geçici Bir Engel Olarak Şirk Ve Küfür:

Bilindiği gibi, Kur'an-ı Kerim'de hem erkekler ve hem de bayanlarla ilgili olarak, din farkı kaynaklı evlenme yasağına dair esasların açıklandığı ayetler mevcuttur. Bu ayetlerden bazılarında ehl-i şirkle evlilik, bazılarında ise, ehl-i küfür kimselerle evlilik açık ve kesinlik bildiren ifadelerle yasaklanmıştır. İslâm'ın değerler sistemine göre, evlilik için eşlerde bulunması gereken vasıflarla ilgili esasların ortaya çıkartılması açısından, öncelikle bu konudaki ayetlerin kendi aralarında sistematik bir tasnife tabi tutulmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Kur'an-ı Kerim'de müminlerin dışındaki insanlar inanç boyutuyla nitelendirilirlerken, bazen genel bir anlatımla “inanmayanlar” veya “kafirler” ifadeleri kullanılırken, bazen “ehl-i kitap” şeklinde gruplandırılmak suretiyle, bazen de Yahudiler, Hıristiyanlar, Sabiiler, Mecusiler, müşrikler şeklindeki isimlendirilmelerle ifade edilmektedir.¹² Konuyla ilgili ayetler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, “küfür” kavramının “şirk”e göre daha bir üst kavram olup, hem müşrikleri, hem ehl-i kitabı ve hem de diğer inanmayanları içine aldığı anlaşılmaktadır.¹³ Ayetlerde bunlardan müşrikler, kafirler ve ehl-i kitap olanlarla evlilik hakkında sarih esaslar yer almaktadır.

¹² Konuyla ilgili ayetler hakkında bkz., Hac,22/17; Bakara,2/62; Maide,5/69.

¹³ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ

“Ehl-i kitaptan ve de müşriklerden olan kafirler, kendilerine açık delil (beyyine) gelinceye kadar ayrılmak değillerdir.” Beyyine, 98/1;

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ

“Ehl-i kitaptan ve de müşriklerden olan kafirler, devamlı kalmak üzere cehennem ateşindedirler; onlar yaratıkların en şerlileridirler.” Beyyine, 98/6.

Küfür kavramının kapsamına dair diğer ayetler hakkında bkz. Bakara, 2/105, Haşir, 59/2.

Kur'an-ı Kerim'de müminlerin (bay/bayan) müşriklerle (bay/bayan) evlenmeleri kesin ifadelerle yasaklanmıştır.

حَوَائِكُمْ وَلَا أُعْجَبْتُمْ وَلَا مُمْشِرِكَةٍ مِّنْ خَيْرٍ مُّؤْمِنَةٍ وَلَا مَمَّةٍ يُؤْمِنُ حَتَّى الْمُشْرِكَاتِ تَنْكِحُوا وَلَا
وَاللَّهُ النَّارَ إِلَى يَدْعُونَ أَوْلِيَّكُمْ وَأَعْجَبَكُمْ وَلَا مُمْشِرِكٍ مِّنْ خَيْرٍ مُّؤْمِنٍ وَلَعَبْدٌ يُؤْمِنُ حَتَّى الْمُشْرِكِينَ
وَنَيِّدُكُمْ لَعَلَّهُمْ لِلنَّاسِ آيَاتِهِ وَيُبَيِّنُ بِيَدِهِ وَالْمَغْفِرَةَ الْجَنَّةَ إِلَى يَدْعُونَ

“ (Ey mümin erkekler!) Müşrik bayanlarla iman etmedikleri sürece evlenmeyiniz. Mümin bir cariye, müşrik bir (hür) bayandan kesinlikle daha hayırlıdır; müşrik bayan sizin çok hoşunuza gitmiş olsa bile. Yine aynı şekilde, onlar iman etmedikleri sürece müşrik erkeklerle, mümin bayanları evlendirmeyiniz (nikahlamayınız). Mümin bir köle, müşrik bir (hür) erkekten kesinlikle daha hayırlıdır; müşrik erkek sizin çok hoşunuza gitmiş olsa bile. Çünkü onlar (şirk ehli), sizi cehenneme çağırırlar; Allah ise, izniyle sizi cennet ve mağfirete çağırır. Allah ayetlerini insanlara, düşünsünler – düşünüp öğüt alsınlar diye apaçık bildiriyor.” Bakara,2/221.

Bu ayette, (iffetli¹⁴) bir mümin (bay/bayan) kimsenin, ehl-i şirk kimselele evlenemeyeceği ve de evlendirilemeyeceği açık ve kesin ifadelerle bildirilmektedir. Buna göre, iffetli mümin bir erkek, müşrik bir bayanla tevhit inancına sahip (mümine) olmadığı sürece evlenemez; keza iffetli mümin bir bayan da müşrik bir erkekle, mümin olmadığı sürece evlenemez. Görülüyor ki şirk, İslam aile hukukunda hem erkek hem de bayan açısından bir evlilik engelidir.

Bu ayetten başka Nur suresinde evlilik konusunda müşriklerle ilgili esaslar ihtiva eden başka bir ayet daha (Nur, 24/3) mevcuttur ki, bu ayet hakkında aşağıda ayrı bir başlık altında bilgi verilecektir.

Bakara suresinin 221. ayetinde, ehl-i küfrün müşrik kesimiyle ilgili evlenme yasağının kapsamı, iki taraflı olarak (hem bayanlar ve hem de baylar açısından) net bir şekilde açıklanmıştır. Konuyla ilgili Mümtetine suresindeki 10. ayette ise, ehl-i kitap ve ehl-i şirk ayrımı yapılmaksızın, Mümin bayanların kâfir erkeklerle evlenemeyeceği (karşılıklı olarak birbirlerine helal olmadıkları) açıklanmıştır.

¹⁴ Bu ayette ilgili açıklamalarımızdaki “iffetli” ifadesi, Nur suresi 3.ayetdeki kayıtlar dikkate alınarak yer almıştır. Aşağıda konuyla ilgili ayrıca bilgi verilecektir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَهُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَأَتَوْهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تُنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكُوفَرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ أَلْوَا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكَمُ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Ey inananlar! Mümin kadınlar göç ederek size geldiklerinde onları im-tihan ediniz. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer onların inanmış olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri döndürmeyin; ne bu kadınlar onlara helaldir, ne de onlar bunlara helal olurlar. Onların bu kadınlara har-cadıkları mehirleri onlara geri verin. Mehirlerini verdiğiniz takdirde bu kadın-larla evlenmenizde sizin için bir günah yoktur. (Bu durumda) Kâfirlerin (ni-kah bağıyla oluşan) korunmuşluğuna bağlı kalmayın ve de kâfirlere katılan kadınlara harcadığınız mehiri isteyin. Onlar da size katılan kadınlarına har-cadıklarını istesinler. Bu size Allah'ın hükmüdür; O aranızda böyle hükmedi-yor. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Mümtehine, 60/10.

Görülüyor ki, bu ayette genel bir ifadeyle, mümin bayanların kafir er-keklere, kafir erkeklerin de mümin bayanlara helal olmadığı açıklanıyor. Ancak, âyetin siyak ve sibakı ile nüzul sebepleri dikkate alındığında, burada zikredilen küffarın ehl-i şirk (müminlere zulüm ve baskı uygulayan Mekkeli müşrikler) olduğu da açıktır. Buna rağmen, mezkur ayette, müşriklerin önce-den nikahlı eşleri oldukları halde baskı ve zulüm sebebiyle Müslümanlara sığınan mümin bayanların müşrik kocalarına helal olmadığı bildirilerek, bun-ların kendilerine iade edilmeyecekleri açıklanan kimseler, daha özel bir ifa-deyle “şirk ehli” olarak isimlendirilmek yerine, genel ifadesiyle “küffar” olarak isimlendirilmektedirler.

Öncelikle ifade edilmelidir ki, bu ayette (60/10) bildirilen esaslar, mut-lak olmayıp, sırf inanç farklılığından dolayı eşinden ve çevresinden zulüm ve baskıya maruz kalarak, Müslümanlara sığınmış ve de müşrik kocalarına geri dönmek istemeyen evli bayanlarla ilgilidir. Yani bu ayetteki hükümler, müş-rik ve müşrikelerle yeni tesis edilecek olan evlilikler hakkında olmayıp, ilgili ayetin nazil olduğu esnada devam etmekte olan evlilikler hakkındadır. Bu-na göre, kafir kocalarından gördükleri kötü muameleler veya sırf mümine oldukları için müşrik kocayla yaşamak istemeyip Müslümanlara sığınan ba-yanlar, müşrik kocalarına helal olmaz. Eski kocaları tarafından gelen “geri gönderilme talepleri” reddedilir; ancak bununla birlikte kocaları tarafından kendilerine verilen mehirleri de geri ödenir. Görülüyor ki, Mümtehine sure-sindeki konuyla ilgili bu esasların devletler özel hukukuyla ilgili boyutları da

bulunmaktadır. Dolayısıyla aile hukukuyla ilgili, Mümtehine suresindeki bu ayette (60/10) bildirilen esasların (yeni tesis edilecek evlilikleri de kapsayacak şekilde) mutlak olmayıp, önceden devam eden evliliklerle ilgili olduğu ve sırf inanç farklılığından dolayı eşinden ve de çevresinden maruz kaldığı zulüm ve baskılar sebebiyle farklı bir ülkeye sığınma söz konusu olduğu için, konunun devletler özel hukuku boyutları da bulunduğu dikkatten uzak tutulmamalıdır.

b- Ehl-i Kitap İle Evlilik ve İhsan

Müslüman olmayanlarla evlilik konusunda hükme medar âyetlerden birisi de Maide sûresinin 5. âyetidir. Bu ayette (Maide, 5/5), evlilik engeli olarak din farkı konusunda ehl-i kitapla evliliğin hükmü bir boyutuyla netleştirilirken, ayrıca İslâm aile hukukuna dair birçok konuda da esaslar getirilmiştir.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ
وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّحِدِينَ
أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Bu gün size iyi (temiz) şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yemeği size helal, sizin yemeğiniz de onlara helaldir. Ayrıca, inanan namuslu kadınlar ile, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden (ehl-i kitap-tan) namuslu kadınlar da, nikahlı olarak namuslu yaşamanız ve de (evliliğiniz) gizli dost edinmiş konumda (bir evlilik) olmamak şartıyla, mehirlerini verdiğiniz takdirde size helaldir. Kim inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa çıkmıştır ve o ahirette kaybedenlerdendir.” Maide,5/5.

Görülüyor ki bu ayette, Müslümanlara helal olan şeylere dair öncelikle genel anlamda bir kriter olmak üzere الطَّيِّبَاتُ (hoş/iyi/ temiz olan şeyler)”, sonra da الْمُحْصَنَاتُ (ihsan vasfını haiz/iffetli/ namuslu bayanlar) kriteri zikredilip, bu kapsamda hangi yiyecek maddelerinin helal olduğu konusunda önceki ayetlerde bildirilenlere ilave olarak bazı açıklamalar yer alıyor; ayrıca başta zikredilen genel kriter kapsamında aile hayatına dair konularda da, evlenilmesi helal olan bayanlar ve aile hukukuna dair bazı temel esaslar açıklanıyor.

Bu ayette İslam aile hukuku açısından iki temel kavramın yer aldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, الطَّيِّبَاتُ (hoş/iyi/ temiz olan şeyler)”, diğeri ise الْمُحْصَنَاتُ kavramlarıdır.

ba- “Et-Tayyibat الطَّيِّبَاتُ Kavramı:

Bu konuda temel kriter olarak öncelikle, müslümana “tayyibat - الطَّيِّبَاتُ” kapsamında olan şeylerin helal olduğu bildirilmektedir. الطَّيِّبَاتُ kelimesinin sözlükteki hakim anlamının Türkçe karşılığı “hoş şeyler” ise de, kelimenin anlam yelpazesinde “iyi”, “güzel”, “temiz” anlamları da vardır. Esasen bu kelime başka ayetlerde pek çok konudaki hoş, güzel ve iyi şeyleri ifade sadedin de yer almaktadır.¹⁵ Bu ayetlerde Müslümanın yiyeceği şeylerin helal olması yanında, aynı zamanda hoş/temiz/iyi/güzel olmasının da gerektiği bildirilmektedir. Ancak bu kavram mezkur ayette hem yiyecek maddelerinin, hem de evlenilecek olan insanda bulunması gerekli bir vasfı bildirmektedir ki o da evlenilecek olan kimsenin “hoş/temiz/iyi” insan olmasıdır.

Ayetten açıkça anlaşıldığına göre, ehl-i kitabın namuslu – iffetli bayanları da “tayyibat” kavramının kapsamındadır. Bu ayetteki aile hukuku boyutlu “tayyib - tayyibat - kriteri, sadece evlenilecek bayanla ilgili iken, Nur suresinin 26. ayetinde, bu kriterin evliliğin her iki tarafı (bay ve bayan) açısından da gerekliliği net bir şekilde bildirilmiştir.

الْخَيْبَاتُ لِلْخَيْبِينَ وَالْخَيْبُونَ لِلْخَيْبَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا

يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

“ Habis (pis) kadınlar habis (pis) erkeklere, habis erkekler habis kadınlara; temiz (tayyibat)¹⁶ bayanlar temiz (tayyib) erkeklere, temiz erkekler te-

¹⁵ Bakara,2/57, 88, 168, ,172; Araf, 7/157,160.

¹⁶ Ayetteki الطَّيِّبَاتُ ifadesi, “iyi (hoş) olanlar” anlamına gelmektedir. Ancak, bu kelimeyi, Türkçedeki kullanımları ve bu kelimenin الطَّيِّبَاتُ kelimesinin zıttı olduğunu dikkate alarak, “temiz olanlar – temiz bayanlar”; الطَّيِّبُونَ ifadesini ise, “temiz erkekler” şeklinde tercüme etmeyi daha uygun buluyoruz. الطَّيِّبُ kelimesine Türkçe karşılık bulma çabalarında (yani bu kelimeye “temiz-pâk” anlamını tercih ederken), bu kelimenin ayetteki zıttının “habis” olduğu hususu yanında, bir ayette müşriklerin necis olarak nitelendirilip (Tevbe, 9/28), başka ayetlerde (iffetli) müminlerin bunlarla evliliğinin kesin ifadelerle yasaklanması (Bakara,2/ 221, Nur,24/39) ve ayetlerde genel ifadeyle müminlere “tayyibatın” helal, “habis” şeylerin ise haram kılındığının bildirilmesi, bilimsel dayanaklarımız olmuştur. Burada tayyibat kavramıyla ilgili önemli bir hususa dikkat çekmek istiyoruz ki o da, Kuran-ı Kerim’de sıkça geçen الطَّيِّبَاتُ ve الطَّيِّبُ ifadeleri çoğu kere, yiyecek maddeleriyle ilgili kriterlerin açıklanması kapsamında zikredilmesidir. (Bakara,2/ 168, 172, Nisa,4/160, Maide,5/4, Nahl,16/114). Ancak, yiyecek maddeleri için kullanıldığında da, yine maddi manevi temiz, pâk ve hoş olan şeyleri ifade etmektedir. Bu ifade, Maide suresinin 5. ayetinde, yiyecek maddeleri de dahil olmak üzere, Müslümanlara helal olan şeyler hakkında temel bir kriter olarak açıklanırken, Nur suresinin 26. ayetinde ise, aile hukuku ağırlıklı olarak daha geniş (dini-ahlaki ve hukuki) bir çerçeve çizmek üzere, genel kriter olarak zikredilmiştir.

miz bayanlardır. İşte bu (temiz) insanlar, (iftiracıların) dediklerinden biridirler (atılan iftiralarla ilgileri yoktur). Onlar için başışlanma ve şerefli bir rızık vardır.” Nur,24/26.

Bu ayette, yer alan “habis” ve “tayyib” orijinli ifadeler, maddi pislik ve temizliği de kapsamakla birlikte, buradaki anlamının manevi yönden pislik veya temizlik (iyilik- hoşluk) olduğu açıktır. Yani, iffetli insanlar iffetli insanlarla, iffetsizler ise iffetsizlerle evlenirler. İffetli Müslüman bir erkeğin evlenebileceği bayanın pâk-temiz “**et-tayyibe**”, iffetli Müslüman bir bayanın evlenebileceği erkeğin de yine pâk-temiz “**et-tayyib**” olması gerektiği bu ayette açık ve net ifadelerle bildirilmektedir. Görülüyor ki, İslâm’ın evlilik konusunda eşlerde bulunmasını öngördüğü kriterlerden birisi iyi - temiz insan “**et-tayyib-et-tayyibe**” olmaktır.

bb- İhsan “احسان” ve “el-Muhsanat الْمُحْصَنَاتُ Kavramları:

Önceki zikrettiğimiz ayetlerde, inanmış (bay/bayan, mümin/mümine) bir kimsenin, şirk ehli kimselerle kesinlikle evlenemeyeceği (Bakara,2/221), mümin bir bayanın da ehl-i küfür erkeklere helal olmadığı (Mümtehine, 60/10) bildirilmişti. Maide suresinin 5. ayetinde ise, mümin bir bayın, mümin “**muhsanat**” bayanlarla evlenebileceği gibi, ehl-i kitaptan “**muhsanat**” bayanlarla da evlenebileceği net ifadelerle bildirilmiştir.

Bilindiği gibi, “muhsanât” kelimesi, “muhsana”nın çoğul hali olup, Arapça’da namuslu, iffetli bayan anlamına gelmektedir.¹⁷ Normal şartlarda,

---

Bu ayette geçen kavramlarla ilgili İslam alimlerinin görüş ve değerlendirmeleri hakkında taf. bkz., Kurtubi, 211-212; Hamdi Yazır, V,3493-3495.

¹⁷ Arapça’daki temel lugat kaynaklarında yer alan bilgilere göre, *حصنت المرأة و تحصنت و احصنها زوجها فهي محصنة* yani, bir kadının iffetli olması, (toplum tarafından veya bulunduğu sosyal statü gereği) korunması veya evli kadınların kocası tarafından namusunun korunması halinde, kadına “muhsana”; *احصنت فرجها فهي محصنة* yani, kadının namusunu bizzat kendisinin koruması halinde ise, kadına “muhsine” denilirdi. Her iki kavram da, iffetli bayanı ifade etmek için kullanılmaktadır. Et-Taberi, Cami’l-Beyan, V,7-8; Ez- Zemaşeri, Esasul-Belağa, حصن maddesi; Ragıb el-İsfahani, el-Müfredat, حصن maddesi; İbn Manzur, Lisanel-Arab, حصن maddesi; el-Kurtubi, il-Cami’ li Ahkami’l-Kur’an, V,120; ayrıca bkz., Dağcı, Şamil, İHSAN md. DİA; Elmalılı Hamdi Yazır da “İHSAN” kavramının lazım ve müteaddi kullanımını açıklarken şu ifadeleri kullanmaktadır: “İhsan, lügatte menaat ve muhkemlik demek olan “hasânet”ten müştak olup, bir mevkii, kal’a gibi müstahkem yapmak ve kocası na mahremden hıfzu sıyanet eylemek manalarına müteaddi, ırzını muhafaza edip iffetli olmak veya evlenmek manalarına lazım olur.”. Hak Dini Kur’an Dili, II,1326. Toplumdaki hür bayanlar iffetsiz davranış sergilemedikleri taktirde namuslu – muhsane kabul edilmeleri temel esastır. Kendi iç dünyasında ve de bireysel tavır ve yaşayışında iffetli olduğu veya iffetliliği istediği halde, bulunduğu konumu itibarıyla iffetli yaşayamayan, iffetini koruyamayan cariyeye bayanlar hür olduklarında, hür bayanların sahip olduğu sosyal korunma sayesinde kendilerini koruyup iffetli olarak yaşarlarsa, bunlar da muhsane - muhsine (iffeti korunmuş – iffetini koruyan) statüsünü kazanırlar. İffetli yaşama konusundaki bu koruma ve korunma, evlilikle de gerçekleştirilmiş olur (kabul edilir). Her iki halde de iffetli yaşama imkanına kavuşan bayanlara (hem kendi iç dünyalarındaki iffetlilik isteği doğrultusunda yaşama imkanı sağlandığı ve hem de, evlilikle veya cariyeye ise hür statüsü kazandığından dolayı iffeti koruma altında olduğu için), namuslu anlamında “muhsane - muhsine” denilmektedir. Çalışmamızda bu kavram, cümlenin akışına göre, bazen “iffetli” şeklinde de ifade edilmiştir. Namuslu (iffetli) yaşayan erkek için ise, iffetini, namusunu koruyan anlamında “muhsin” denilmektedir.

herhangi bir iffetsiz davranış sadır olmayan insanların iffetliliği (iffetli, namuslu olmaları) esastır ve hukuken de öyle kabul edilir.

Ayetteki bu kayıtlardan “muhsane/muhsine/ muhsanât” kapsamına girmek için, mutlaka Müslüman olmak gerekmediği de görülmektedir. Zira, görüldüğü gibi ayette ehl-i kitabın namuslu – iffetli kadınlarına da “muhsanât” denilmiştir.

Ancak bu ayette, sadece iffetli mümin bir bayın (muhsın) ehli kitaptan namuslu (muhsane) bir bayanla evliliğinin helal olduğu bildirilmekte; mümine bir bayanın (muhsine – muhsana), ehli kitap baylarla evliliğine dair herhangi bir açıklama veya izin yer almamaktadır. Ayetteki bu husus konumuz açısından özel önem arz etmektedir. Zira yemeğin helal oluşu iki taraf bakımından da ayrı ayrı açıklandığı halde, evlilik konusunda, sadece ehl-i kitabın namuslu/iffetli hanımlarının iffetli Müslüman erkeklere helal olduğu açıklanmaktadır. Daha önce zikrettiğimiz âyetlerde (Bakara,2/221, Mümtehine, 60/10) de, bu âyetteki yemek konusunda olduğu gibi, aralarında din farkı bulunan evlilik adaylarının her iki taraf açısından da bir birlerine helal olup olmadıkları ayrıntılı bir şekilde bildirildiği halde, bu âyette yemekle ilgili hükmün iki taraflı olarak açıklanıp, evlilikle ilgili hükmün tek taraflı olarak açıklanmasının, hüküm istinbatı açısından önemli olduğu kanaatindeyiz.¹⁸ Yine aynı şekilde, yukarıda zikrettiğimiz Nur suresinin 26. ayetinde de, habis (pis) kadınların habis (pis) erkeklere, pis erkeklerin de pis kadınlara; yine temiz bayanların temiz erkeklere, temiz erkeklerin de temiz bayanlara uygun olduğu, iki taraf açısından da ayrıntılı şekilde açıklanarak bildirilmiştir.

Maide sûresindeki (5/5) bu âyette, ehl-i kitap kadınların iffetli (muhsine-muhsana) olmaları şartı getirilirken, bunlarla evlenecek olan mümin erkekler için ise,

ولا تُتَّخَذِ أَهْدَانٍ - مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ - namuslu olup zinaya bulaşmadan” ve gizli dost edinmeden” kayıtları yer almaktadır. Aynı kayıtlar, Nisa suresinin 24. ayetinde evlenecek erkeğin namuslu/iffetli olması gerektiğini, yine aynı surenin 25. ayetinde ise, evlenecek bayanların namuslu/iffetli olmaları gerektiğini bildirme sadedinde yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'in Türkçe meallerinde genellikle mezkur ayetlerdeki bu kayıtlar, “...iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları şartıyla ...” şeklinde, ***konunun önemine binaen tekit için tekrar mahiyetinde zikredilmiş olduğu anlayışıyla Türkçe'ye çevrilmiştir.***

Esasen, Kur'an-ı Kerim'de zina – fuhuş yasağına dair mevcut olan pek çok âyetin yanında, evlilikle ilgili ayetlerdeki zina – fuhuştan uzak durulma-

¹⁸ Nitekim aşağıda zikredeceğimiz, gayri ahlaki davranışlarla ilgili evlilik engeli konusunda hükme medar gördüğümüz âyetteki (Nur, 24/3) anlatım tarzı da bu kanaatimizi desteklemektedir.

sına dair bu kayıtlar, konunun aile hukuku boyutları açısından da oldukça önemli mesajlar ihtiva etmektedir.

Kanaatimize göre, ayetteki bu kayıtlarla, iffetli ve namuslu yaşamak konusunda İslam'ın değerler sistemindeki esasların tekit edilmesi yanında, aynı zamanda nikah ve aile kurumu ile ilgili temel ilkelere de dikkat çekilmektedir. Bunlardan birisi, aileyi oluşturan eşlerin her ikisinin de her zaman namuslu/ iffetli olarak yaşamak zorunluluğudur. Zira evlilik, namuslu insanlar arasında kurulur ve de namuslu yaşayarak sürdürülür. İkincisi ise, aile kurulurken, nikahla ilgili öngörülen dini – ahlaki – hukuki esasların hepsinin titizlikle yerine getirilmesine özen gösterilmesidir. Yani bu ayet, nikah akdinin mutlaka ilan edilerek, evliliklerin gizli dost birlikteliği intibahından uzak tutulmasını sağlayacak şekilde yapılmasını da amirdir.

Bu hususları da dikkate alarak, çalışmamızda ayete meal verirken, **مُحْصِنِينَ** ifadesini, “namuslu”; **غَيْرَ مُسَافِحِينَ** ifadesini, “nikahlı olarak”¹⁹; **وَلَا مَخْضِيٍّ أَخْدَانٍ** ifadesini ise, “gizli dost edinmiş konumda bulunmamak – gizli dost edinmiş konumdaki evlilik olmamak” şeklinde tercüme etmeyi daha isabetli gördük. Bu ayetteki mezkur kayıtlara, diğer ayetlerde de (Nisa,4/24,25) aynı anlam daha uygun düşmektedir. Bu ayetler (Nisa,4/24,25; Maide, 5/5), İslam toplumunda insanların ancak nikahlı olarak birlikte yaşayabileceklerini; ayrıca, gizli dost konumundaki nikahlılıkların da meşru olmadığını göstermektedir. Buna göre, her ne suretle olursa olsun, toplumdan gizlenen bir nikah, aralarında evlilik engeli bulunmayan bay ve bayanın birlikteliklerine meşruiyet kazandırmaz.

Bu ayetler, aynı zamanda şahitsiz ve ilansız nikahların da dinen nikah olmadığını göstermektedir. Nitekim, İslam hukukçuları da konuyla ilgili ayet ve hadislerden, şahitsiz nikahın hukuken fasid, dinen ise haram olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Hatta şahitliklerini gizlemek şartıyla iki şahit bulunması da şahitsiz nikah gibi kabul edilmiştir. Kanaatimize göre, İslâm hukuk doktrinindeki, nikahın sıhhati için şahitlerin bulunmasının yeterli görülmeyip, nikahın topluma ilan edilmesinin de mecburi görülmesi yönündeki içtihatlar, sadece konuyla ilgili hadislerin değil,²⁰ esasen bu ayetlerin gereğidir. Buna göre nikahın ilan edilmesini emreden hadisler, bu ayetlerde bildirilen esasları örneklendirerek açıklamaktadır.

¹⁹ **مُسَافِحٍ** kelimesi sifah yapanlar demektir. Sifah kelimesi ise, Arapça'da zina anlamına gelmektedir. Esasen, sifah ve nikah zıt kavramlardır. Bay ile bayan arasındaki cinsel ilişki, ya meşru olur; ya da gayri meşru olur. Meşru olana nikah (evlilik) denirken, gayri meşru olanına sifah (zina) denir. Taf. bkz. İbn Manzur, Lisanu'l- Arab, **سَفَحَ** ve **نَكَحَ** maddeleri. Buna göre, **غَيْرَ مُسَافِحِينَ** ifadesi, sifaha yani zinaya bulaşmadan cinsel ilişki kuran, yani evli (nikahlı) anlamındadır. Bundan dolayı, ayetlerdeki **غَيْرَ مُسَافِحِينَ** ifadesini Türkçeye “evli - nikahlı olarak” şeklinde tercüme etmeyi daha isabetli görüyoruz.

²⁰ Fıkıh kitaplarında, nikahın ilan edilmesi gerektiğine dair hükümlerin, genellikle konuyla ilgili hadislere dayandırıldığı ifade edilmektedir.

2- Evlilik Engeli Olarak İffetsizlik ve İhsan

Yukarıda zikredilen âyetlerde, iffetli mümin erkeklerin, iffetli mümin bayanlarla veya ehl-i kitaptan olan namuslu (muhsane) bayanlarla evlenebilecekleri; iffetli bir Müslümanın (bay/bayan) müşrik (bay/bayan) bir kimseyle ise kesinlikle evlenemeyeceği açıklanmıştır. Nur sûresindeki 3. âyette ise, İslam aile hukukunda evlikte eşlerde aranan dini ve ahlaki vasıflarla ilgili genel ilkelere zina örneği üzerinde farklı boyutlu açılım getirilmiştir. Bu ayet, İslam aile hukukunda evlenme engellerinin (muharrematın) farklı boyutları arasındaki sistematik bütünlüğe de dikkat çekmektedir.

الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرْمٌ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

"Zina eden erkek, ancak zaniye (fahişe) veya müşrik bayan ile evlenir; zaniye ile ise, ancak zani veya müşrik evlenir. Böyle evlilikler müminlere haram kılınmıştır." Nur, 24/3.

Görülüyor ki bu ayette, zina yapan erkeklerin, ancak zaniyeler ya da müşrikelerle evlenebilecekleri; zina yapan bayanların da, ancak zani (zina yapan) erkek ile ya da müşrik erkek ile evlenebilecekleri; bunların (iffetli) müminlerle evlenmelerinin haram kılındığı net ifadelerle açıklanmıştır.

Esasen, İslâm toplumundaki her kesin her zaman namuslu/iffetli yaşaması, zina – fuhuş ve benzeri gayri ahlaki davranışlardan uzak durmalarına dair pek çok ayetin dışında, hem Nur suresindeki bu ayet (24/3), hem Maide suresindeki 5. ayet ve hem de Nisa suresindeki 24 ve 25. ayetler, eşlerin namuslu ve iffetli yaşamaları şartını, konuyla ilgili hukuki düzenlemeye de mesnet teşkil edecek şekilde net ve vurgulu ifadelerle bildirmektedir. Bu ayette (Nur, 24/3) ise, iffetle ilgili diğer ayetlerde bildirilen genel esaslara uymamanın dini/hukuki sonuçları zina örneğinde açıklanmaktadır.

Buna göre, Kuran-ı Kerim'deki konuyla ilgili ayetler bir bütün olarak göz önünde tutulduğunda, insanların hem evlilik öncesinde ve hem de evlilik süresince (hayatın her safhasında) iffetli ve namuslu yaşamaları, dini bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun İslâm'ın değerler sisteminde (hiyerarşik bakımdan) öncelikli değerlerden olduğu anlaşılmaktadır.

Görülüyor ki bu âyet aynı zamanda, hem temiz insan olmak (tayyib-tayyibe) ve hem de ihsan (iffetli olmak) kavramına bir boyutuyla açıklık getirmektedir. Ayette sarîh bir şekilde ifade edildiğine göre, namuslu olmayan bay ve bayanlar, yani zani ve zaniyeler, inanmış olsalar bile, inanmış namuslu insanlarla evlenemezler; böyle bir evlilik haramdır. Ancak, gayr-i ahlaki davranışlardan (zina – fuhuş vb. iffetsizliklerden) kaynaklanan bu evlenme engelinin geçici olduğu, ilgili kişinin evlilik öncesi tevbe edip durumunu ıslah

etmesiyle, bu evlenme engelini ortadan kalkacağı hususu da, yine aynı suredeki 5. ayetle (24/5) sabittir:²¹

Nur suresinin 3. ayetinde, zina – fuhuş suçunu irtikap edenlerin, davranış bakımından müşriklerle aynı seviyeye indiği de dolaylı olarak açıklanmaktadır.

Konuyla ilgili bu tip esasların toplumdaki kötü niyetli insanlarca, konuluş gayesine aykırı - süfli emellere alet edilme ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır. İşte, zina iftirasının suç olarak tanımlanıp, bu suçu işleyenlere ceza (hadd-i kazf) öngörüldüğü ayetler (24/4), toplumda bu esasları kötüye kullanmayı önlemeye yönelik fonksiyonlara da sahiptir.

Konuyla ilgili ayetlerde açıklandığı üzere, zina suçu isnadı konusunda eşler, toplumdaki diğer namuslu insanlardan farklı bir hukuki statüye sahiptir. Zira eşlerin birbirlerine zina isnadı halinde, bu durum dört şahitle ispat edilemeyince, mülaane prosedürüyle evliliğe son verilirken,²² aralarında evli-

إِنَّمَا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَسْلَمُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ²¹

“Ama bundan (bu suçları işledikten) sonra tevbe edip durumlarını ıslah edenler hariç (bunların dışındadır); Zira Allah bağışlayıcı ve merhametlidir.” (Nur, 24/5).

Bu âyet her ne kadar, namuslu kadınlara iftira atma suçunun cezasına dair hüküm bildiren Nur sûresindeki (24/4) ayetten sonra yer almakta ise de, kanaatimize göre âyetteki istisna sadece, iftira atanlara münhasır değildir.

وَالَّذِينَ يُرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْتَبُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَيْنَا وَأَوْلَيْتُكَ هُمُ الْقَاسِفُونَ

“İffetli - namuslu bayanlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere de seksen sopa vurunuz. Onların ebediyen şahitliklerini kabul etmeyin, çünkü bunlar gerçekten fasıkların ta kendileridir.” Nur, 24/4.

Yani ayetteki bu istisna, aynı surenin hem 3. ve hem de 4. ayetindeki suçları irtikap edenlerle ilgilidir. Bu surenin ikinci ve üçüncü ayetleri, yakın konularla ilgili olduğu halde, birbirlerinin devamı değil; bundan dolayı aralarında atfı bağı da bulunmamaktadır. Halbuki, yine yakın konularla ilgili oldukları halde, üçüncü ve dördüncü ayetler birbirleriyle atfı bağıyla bağlanmış bulunmaktadır. Kanaatimize göre, 5. ayetteki istisna, birbirleriyle atfı bağıyla bağlanmış 3 ve 4. ayetlerdeki davranışlarla ilgilidir. Surenin 6. ayeti de yine atfı bağıyla yukarıya bağı olduğu halde, mezkur istisna, 4. ayetten sonra gelerek, istisnanın 3. ve 4. ayetlerle ilgili olduğunu göstermiştir. Buna göre, zina suçunu işleyenler tevbe edip durumlarını düzeltirlerse, ihsan (muhsane – muhsine – muhsin) vasfını kazanabilirler. Yine aynı şekilde, namuslu kadınlara iftira edenler de, tevbe edip durumlarını düzeltirlerse, namuslu insanlara iftira atıp onları manen kirlettikleri için, ebediyen şahitliklerinin kabul edilmemesi gibi kendileri hakkında sabit görülen utanç verici durumdan ve de bundan dolayı Allah tarafından nitelendirildikleri fasıklık vasfından kurtulurlar. Bununla birlikte, iftiracının tevbesi ve durumunu ıslah etmesi, hadd-i kazf cezasının düşmesi için yeterli değildir. Çünkü bu suçta, hem iftiraya uğrayanın kul hakkı ve hem de bu türlü iftiralarla İslam toplumu kirletildiği için, toplum hakkı söz konusudur.

Bilindiği gibi, bu surenin başındaki ayetlerde zina suçunu işleyip de suçu sabit görülenlere verilecek ceza net bir şekilde açıklanmıştır. Ancak, bu suçun sabit görülebilmesi için, ayette dört şahit şartı bulunmaktadır. Bu suçu işlediği halde dört şahidin şahitlik etmediği vak’alarda, hukuken had cezası uygulanamaması, tarafların bu suçunun dini – uhrevi sorumluluğunu düşürmez; kişilerle Allah arasındaki bu durum, kişinin tevbe ve durumunu ıslah etmesiyle dünyevi olarak ortadan kalkmış (yok) kabul edilir. Uhrevi durumu ise, şüphesiz ki sadece Allah bilir. Görülen bir zina suçuna dört şahidin şahitlik etmemesi halinde, toplumda dillendirilmesinin iftira cezasını (haddi kazf) mucip olduğu (Nur, 24/ 4), ancak bu zina isnadı durumunun eşler arasında vaki olması halinde, “kazf” cezasını gerektirmeyip, “lian” işlemlerini gerektirdiği de ayetle sabittir (Nur, 24/6). Ancak, Nur suresinin 5. ayetindeki istisnanın kapsamıyla ilgili yukarıdaki değerlendirmelerimiz, konuyla ilgili klasik kaynaklardaki bilgilerle uygunluk arz etmemektedir. Konuyla ilgili farklı görüş ve değerlendirmeler hakkında taf.bkz.,Cassas, Ahkamu’l-Kur’an, III, 264- 282; Zemaşşeri, el-Keşşaf, (Beyrut- t.y.), III, 50-51; Kurtubi, XII,178-182 ; Elmalılı Hamdi Yazır, V,3479-3480.

²² Nur sûresi, 24/6-9.

lik bağı olmayan namuslu insanların birbirlerine zina isnadı halinde ise, isnatta bulunana hadd-i kazf cezası uygulanır.

Nur sûresindeki bu ayetlerden anlaşıldığına göre, eşlerin zina suçunu işlemesi ile evlilik, namuslu / iffetli insanlarda bir arada bulunmaz. Yani, namuslu insanların evlilikleri, eşlerin birbirlerine zina/iffetsizlik isnadıyla devam etmez. Özellikle mülaane ile ilgili âyetler, İslâm'ın değerler sistemine göre, eşlerden birinin namus konusunda diğerini aldatması haliyle birlikte, diğer namuslu eş ile evliliklerinin yürümeyeceğini, yürümemesi gerektiğini göstermektedir. Bütün bu esasların, namuslu / iffetli eşlerin kurduğu evlilik birliği açısından olduğu bedihidir. Bilindiği gibi pozitif hukukta da eşlerden birisinin diğerini namus konusunda aldatması (zina) boşanma sebebidir.²³

Bu sûrede, zina suçunun cezası, zani ve zaniyelerin kimlerle evlenebilecekleri, zina suçuna hadd cezası uygulanabilmesi için dört şahitle ispatlanması gerektiği, zina suçunun dillendirilmesi ve dört şahitle ispat edilememesi halinde hadd-i kazf uygulanacağı, hadd-i kazf gerektiren durumun eşler arasında olması halinde, iffetsizlik gösteren eşin ayrılmamakta, iffetli eşin de ayrılmakta ısrarı halinde, her iki eşin de hukuken namusluluk vasfını koruyarak mülaane ile evliliğin sonlandırılması gerektiğinin peş peşe gelen ayetlerle açıklanması, İslam'ın değerler sistemi açısından zina ve zina isnadının birey, aile ve toplum açısından vehameti farklı boyutlarıyla ortaya konmaktadır.

Nur suresinin baş kısmındaki bu ayetlerde (24/ 2-10) birey, aile ve toplumun zinadan uzak durmasının zorunluluğu ve zinanın çeşitli açılardan olumsuzlukları sistematik bir bütünlük içinde açıklanmıştır. Buna göre, İslam toplumunda zina suçunu işlediği sübut bulanlara zina haddi uygulanır; bir kimse/kimseler hakkında zina isnadı telaffuz edilince, suç dört şahitle ispatlanırsa suçluya/suçlulara zina haddi uygulanır; (eşlerin dışındakilerin) zina isnadı halinde, suçun ispatı için dört şahit getirilemezse suç dillendirilene iftira (kazf) haddi uygulanır; eşlerin birbirleri hakkındaki zina suçlamasına dört şahit getirilemediği takdirde ise, “mülaane” ile evliliğe son verilir; zina ettiği halde dört şahitle ispat edilemeyen kimselerin namuslu / iffetli kimselerle evlenmesi haramdır; ancak bu kimselerin tevbe edip durumlarını ıslah etmeleri halinde bu yasak ortadan kalkar. Nur suresinin bu ayetlerinde (24/2-10) açıklanan esaslar arasında sistematik bir bütünlük bulunduğunu görüyoruz. Mezkur ayetler arasındaki konu bakımından mevcut sistematik bütünlük, bu ayetlerin hepsinin *muhkem* olduğunun da bir göstergesidir.

Nur suresinin 3. ayetindeki “nikah” kelimesinin başka anlamlara geldiği, öncesindeki ve sonrasındaki ayetler muhkem olduğu halde bu ayetin

---

²³ TMK,md.,161.

hükümünün mensuh olduğu gibi tefsir kitaplarında mevcut farklı görüşlerin,²⁴ ayetler arasındaki sistematik bütünlüğün sağlanmasındaki güçlüklerden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Bilindiği gibi, konuyla ilgili ayetlerin sistematize edilmesini zorlaştıran hususlardan birisi, zina eden evlilerin nikahlarının batıl olup olmayacağıdır. İslam aile hukukuna dair normların dayanağı olan değerlere uymamanın hukuki müeyyideleri yanında dini ve ahlaki müeyyideleri de bulunduğu ve bu kapsamda, haram hükümünün dini bir müeyyide olduğu bedihidir.

Kanaatimize göre bu ayet (Nur, 24/3) mensuh değil; muhkemdir ve de ayetteki **يَنْكِحُ** nikahlamak” fiili evlilik anlamındadır. Zinaya bulaştığı mabeyn arasındaki ikrarla sabit olan veya dörtten daha az sayıdaki insanların görmesiyle bu dar çerçevede bilinen kimselerin bu durumu devam ettiği süreç, buna vakıf olan Müslümanların onlarla yeni evlilik tesis etmeleri haramdır. Zinaya bulaşan insanların tevbe edip durumlarını ıslah etmeleriyle haramlık ortadan kalkar. Evli kimselerin zinaya bulaşması halinde ise, duruma vakıf olan diğer eşin mülaane ile ayrılma işlemine başvurması gerektiği de, aynı surenin devamındaki ayetlerle (Nur 24/6-9) sabit bir esastır; diğer eşin duruma vakıf olmaması halinde ise, zani veya zaniye olan taraf, haram olan

²⁴ Mümin ve müminelerin gayr-i meşru cinsel ilişkilere (zina ve benzeri iffetsizliklere) bulaşmaları Kur'an ve Sünnet'te kesin olarak yasaklandığından, bu davranışlar dinen haram; ahlaken çok çirkin ve kötü bir huy olup, hukuki açıdan ise, hem ceza hukuku bakımından had cezasını ve hem de özel hukuk bakımından bazı müeyyideleri muciptir. Ancak, fıkıh kitaplarında, zina ve benzeri ahlaksızlıkların yasaklandığına dair ayet ve hadislerin ahlaki boyutları yanında ceza hukuku boyutları öne çıkartılırken, genellikle aile hukuku (evlilik engeli) boyutu gerektiği ölçüde öne çıkmamaktadır. Hatta, bu ayet aile hukuku açısından âdeti yok sayılmaktadır. Mesela, fıkıh kitaplarında zina evlilik engelleri arasında yer almamaktadır. Bazı kaynaklarda, zinayı evlilik engeli olarak görmenin, konuyla ilgili icmaya muhalefet gibi olacağı bile ifade edilmiştir. Bkz., Kurtubi, V, 127. Halbuki böyle bir değerlendirme (icma iddiası), konuyla ilgili farklı içtihatların yok sayılması anlamına gelmektedir. (Konuyla ilgili farklı içtihatlar için bkz., Kurtubi, XII, 171). Esasen, bu ayetteki (24/3) esaslar evlilik engeli olarak görülmeince, zina suçunu işleyenlerin iffetli Müslümanlarla “**evlenemeyeceğine**” dair ayetteki **يَنْكِحُ** nikahlamak” fiiline, bu fiilin mastarının anlam yelpazesinde yer alan “cinsel ilişki kurmak- cima- zina- **وطء**” anlamını vermek zorunluluğu duyulmuştur. Kurtubi, XII, 167. Ayrıca tefsir kitaplarından bir çoğunda, bu ayetin (24/3) hüküm bakımından mensuh olduğuna dair görüşler öne çıkartılmıştır. Bu ayetteki “nikahlamak” fiilinin anlamı ve ayetin mensuh olduğuna dair görüşler hakkında taf.bkz., Kurtubi, XII, 167-171. Kanaatimize göre bu ayet mensuh değil muhkemdir; ayrıca “nikahlamak” fiili bu ayette de, diğer ayetlerde de evlenmek anlamındadır. Buna göre, Kur'an-ı Kerim'de “nikah” isim olarak, evlilik; mastar olarak ise, evlenmek anlamındadır. Ayetlerde geçen “nikah” ifadesi mutlak olarak kullanıldığında “evlilik” anlamında iken, bu ifadenin sadece evlilik tesisi için yapılan “akit” anlamında olduğunda “**عقد النكاح**” şeklinde kayıt yer almakta (Bakara, 2/235, 237); evlilik akdi yapıldığı halde normal bir evliliğin gereği olan cinsel ilişki kurulmamış olmasıyla ilgili durumlar da yine bu durumu açıklayıcı bir ifade ile kayıtlanmaktadır. (Ahzab, 33/49). Kanaatimize göre, Kur'an-ı Kerim'de ayetlerdeki hukuki ifadeler arasında kavram birliği mevcut olduğundan, mutlak olarak zikredilen “nikah” kelimesine bir ayette “evlilik”, başka bir ayette “cinsel ilişki” anlamı verilmesi gibi anlamlandırmalar isabetli değildir. Esasen, İslam alimlerinden bazılarının, bu ayetin (24/3) mensuh olmayıp muhkem olduğunu, ayetteki nikah fiilinin ise, evlilik anlamına geldiğini söyledikleri de nakledilmiştir. Bunlardan bir kısmına göre, evli iken zina eden kimselerin nikahı fasit olur. Bir kısmına göre ise, evli kimsenin zina yapması, nikahı ortadan kaldırmaz (nikah münfesih olmaz); ancak bu durumda evliliğin sona erdirilmesi emredilir; böyle durumlarda evliliğe devam edilmesi günahtır. Bu görüş sahiplerine göre, yeni yapılacak evliliklerde, bayanın zani erkekle ve erkeğin de zaniye bayan ile evlilik yapması caiz değildir. Ancak, bunlara göre de zinaya bulaşan insanlar tevbe edip durumlarını düzeltirlerse, zina sebebiyle olan evlilik engeli ortadan kalkar. Taf.bkz., Kurtubi, XII, 171.

fiili işlemiş olmanın yanında, ayrıca zinaya bulaşmakla ailesini ve toplumu kirletmek ve emanete hıyanet etmiş olmak gibi mesuliyeti ağır bir cürüm işlemiş olur.

Görülüyor ki İslam toplumunda iffetsizlik/namussuzluk isnadı (zina veya fuhuşun dillendirilmesi) hem bireyi, hem aile kurumunu ve hem de toplumun bütününe manevi olarak kirlettiği için, ilgili ayetlerdeki esaslar, birey, aile ve toplumun bu gibi durumlardan temizlenmesini hedeflemektedir. Ayetlerdeki bu esasların, toplumun gayr-i ahlaki durumları kanıksanmasını önlemeye yönelik hedefleri olduğu da bedihidir. Toplumdaki bazı olumsuzlukları dillendirme konusunda, kültürümüzdeki "şuyuu vukuundan beter" şeklindeki atasözü de, konuyla ilgili ayetlerdeki esasları / mesajları formüle ederek ifade etmektedir.

Bu kapsamda, evlilikte geçici engellerden bazılarına dair zikredilen hükme medar bu ayetlere göre, İslâm aile hukukunda eşlerin manevi yönden denkliliği önemli bir husustur. Bu ayetlerde bildirilen esaslar bir boyutuyla maddeler halinde şöyle özetlenebilir :

a- İffetli mümin erkekler müşrik kadınlarla, iffetli mümin kadınlar da müşrik erkeklerle, ehl-i şirk olarak kaldıkları sürece evlenemezler. Buna göre şirk, Müslümanlar açısından erkek için de, kadın için de (geçici) bir evlenme engelidir. Müşrik olan kimseler namuslarını korusalar/iffetli/muhsan olsalar bile, tayyib/tayyibe (temiz - pâk) kavramlarının kapsamında değildir.

b- İffetli mümin erkekler zaniye kadınlarla, iffetli mümin bayanlar da zani erkeklerle (bunlar tövbe edip durumlarını ıslah etmedikleri, muhsin – muhsana haline gelmedikleri sürece) evlenemezler. Zani ve zaniye olanlar tevbe edip durumlarını ıslah etmedikleri sürece, evlilik açısından müşrikler gibidir.

c- Müslüman kadınlar ehl-i küfürden olan erkeklerle evlenemezken, Müslüman olan erkekler, ehl-i küfrün ehl-i kitap olan namuslu (muhsanat) kadınlarıyla evlenebilirler. Ehl-i kitabın namuslu kadınları (muhsanat), evlilikte Kur'ani bir kriter olan temizlik (tayibe) özelliğini haizdirler. Yani ehl-i kitaptan olan namuslu bayanlar da, tayyibat (temiz bayanlar) kapsamında-
dır.

d- Evlilikte eşlerin namuslu olması gerektiğine dair esaslar, sadece kadınlara münhasır olmayıp, aynı zamanda inanmış erkekler için de, dini – hukuki – ahlaki bir zorunluluktur. Bu husus, ayetlerde her iki taraf açısından da net bir şekilde ve çeşitli vesilelerle tekrarlanarak bildirilmektedir.

II- “İHSAN” KAVRAMINA DAİR AYETLER HAKKINDA BAZI MÜLAHAZALAR

İhsan kavramı ve bu kelimenin türevleri hakkında farklı boyutlarıyla yukarıda kısaca bilgi verilmişti. Bu kapsamda, genel prensip olarak, normal şartlarda iffetli Müslüman bir kimsenin (bay/bayan), ihsan vasfını haiz inanmış kimselerle evlenebileceği; ancak, istisnai bir durum olarak, inanmış iffetli (muhsin) bayların, ehl-i kitap iffetli (muhsana - muhsine) bayanlarla da evlenebilecekleri konusu ile, İslâm aile hukukunda Kur'anî kriterlerden birisi olan temizlik (pâk, tayyib – tayibe olmak) kriteri hakkında da, yukarıda Kur'anî delilleriyle bilgi verilmişti. Bu kapsamda, zina ve benzeri iffetsizliklerin, hem bay ve hem bayanlar açısından ihsan vasfını ortadan kaldırdığı; zina ve benzeri ahlaksızlıklara bulaşmadan namuslu (iffetli) yaşasalar bile müşrik bay ve bayanların, pâk (temiz, tayyib – tayyibe) sayılmadıkları, namuslu Müslümanın ehl-i şirk kimseyle evlilikleri haram olduğu gibi, zinaya bulaşanlarla da tevbe edip durumlarını ıslah ederek namusluluk vasfını kazanmadıkları sürece evlenmesi yasak olduğu konusunda da, yine yukarıda Kur'ani delilleriyle bilgi verilmişti.

Çalışmamızın bu kısmında ise, ayetlerde geçen ihsan (muhsanat) kavramı konusunda Kur'an-ı Kerim'de kavram birliği bulunup bulunmadığı inceleneyecektir. Kur'an-ı Kerim'de ihsan إحصان orijinli ifadeler, beş ayette isim الْمُحْصَنَاتُ olarak (altı kere),²⁵ bir ayette çekimli fiil,²⁶ bir ayette de mastar formunda²⁷ birer kere; ayrıca bu ayetlerden ikisinde,²⁸ مُحْصِنِينَ vezninde hal olarak ve birisinde de,²⁹ مُحْصَنَاتُ vezninde yine hal olarak da bir kere geçmektedir. Bunlardan beş ayette (altı kere) geçen الْمُحْصَنَاتُ kelimesine, tefsir ve meallerde, dört ayette dört ayrı anlam verilmiştir.³⁰ Yani, İslam alimlerinin büyük çoğunluğu bu konuda Kur'an-ı Kerim'de kavram birliği olmadığı görüşündedirler. Esasen daha ilk dönemlerden (sahabi döneminden) beri bu konuda kavram birliği bulunup bulunmadığı İslam alimlerinin zihinlerini meşgul etmiş; ancak özellikle Nisa suresinin 24. ayetindeki الْمُحْصَنَاتُ kelimesinin irabının netleştirilememesinden kaynaklanan anlam uyuşmazlığından dolayı bu kavram birliği sağlanamamıştır. Bu durum da, ayetin (4/24) bir atıf edatıyla önceki ayete (4/23) bağlandığı ve böylece adeta önceki ayetin devamı gibi kabul edildiği anlayışının genel kabul görmesinden kaynaklanmıştır.

²⁵ Nisa, 4/24,25; Maide,5/5; Nur,24/4,23.

²⁶ Nisa,4/25.

²⁷ Nur,24/33.

²⁸ Nisa,4/24; Maide,5/5.

²⁹ Nisa,4/25.

³⁰ Ebussuud, *İrşadü'l-aklı's-selîm*, Mısır – (t.y.), I, 330.

1- Nisa Suresinin 24. Ayeti ve İhsan Kavramı

Bilindiği gibi, Kur'an-ı Kerim'de evlilik engellerine “muharremata” dair âyetler kendi aralarında sistematik olarak gruplandırıldığı zaman, Nisa sûresindeki evlilik engelleri hakkında hüküm bildiren 22 ve 23. âyetlerde, İslâm'ın değerler sistemine göre, devamlık arz eden evlilik engelleriyle ilgili esasların açıklandığı görülmektedir. Hangi toplumda olursa olsun, Müslüman bir erkeğin evlenmesi yasak olan bayanlarla ilgili İslâmî esasların açıklandığı bu âyetlerden sonraki iki ayette (4/24,25) ise, namuslu Müslüman erkeklerin evlenebilecekleri bayanlarla ilgili temel kriterler açıklanmaktadır.

Ancak klasik tefsir kitapları ve dolayısıyla da meallerde, 24 ve 25. âyetlerde geçen → الْمُحْصَنَاتُ kelimesine birbirinden farklı anlamlar verildiğini görmekteyiz. Bu kelimeye 24. ayette “evli bayanlar” anlamı verilirken, 25. ayette “namuslu/hür namuslu bayanlar” anlamı verilmektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, tefsir kitapları ve bu güne kadar yayımlanmış Kur'an-ı Kerim meallerinin tamamında, bu âyet, evlenilmesi haram olan bayanların sayılması kapsamında 23. âyetin devamı gibi algılanmış ve âyetteki الْمُحْصَنَاتُ ifadesi de, (önceki âyetle yasaklananlara ilaveten) **“evli kadınlar da size haram kılınmıştır...”** şeklinde tercüme edilmiştir.

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا³¹

³¹ Bu ayete klasik tefsir kaynaklarında verilen anlam hakkında bir kanaat vermesi açısından Hasan Basri Çantay ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın verdiği mealleri burada nakletmek istiyoruz. Bu âyetle ilgili bizim daha isabetli olarak gördüğümüz anlam/meal ileride metin içerisinde yer alacaktır.

“Harp esiri olarak” sağ ellerinizin malik olduğu kadınlar (milk-i yemininiz olan cariyeler) müstesna olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlar(la evlenmeniz de size haram edildi. Bu hürmetler üzerine Allah'ın farzı olarak (yazılmıştır). Onlardan maadasi ise – namuskar ve zinaya sapmamış (insanlar) halinde (yaşamanız şartıyla) mallarınızla (mehir vermek veya satın almak suretiyle) ara(yıp nikahla)manız için – size helal edildi. O halde onlardan hangisiyle faydelendiyseniz ücretlerini takdir edildiği vech ile verin. O mehir miktarını tayin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyduğunuz şey (miktar) hakkında üstünüze bir vebal yoktur. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilicidir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir.” Bkz. Çantay, Hasan Basri, I, 123-124.

“Bir de harb esiri olarak ellerinizde milk bulunanlar müstesna olmak üzere evli kadınlar, işte bütün bunlar size Allah yazısı olarak haram; Bunların maadasi ise sifâhdan kaçınarak namuslu yaşamak üzere mallarınızla isteyesiniz diye size halâl kılındı, o halde hangilerinden nikâh ile müstefid olduğunuzsa mehirlerini kendilerine verin ki farzdır, o mehri keşidikten sonra aranızda rızalaştığınızda da size bir cünha yoktur, her halde Allah alim, hakîm bulunuyor” Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili.

Yukarıda da belirtildiği gibi, tefsir kitapları ile Kur'an-ı Kerim meallerinde, mezkur ayetteki “المُحْصَنَاتُ” ifadesine “evli kadınlar” anlamının verilmesi, bu ayetin, bir önceki ayetin (4/23) devamı olarak kabul edilmesinden kaynaklanmıştır. Ve de ayetteki istisna edatı olan “الا”, önceki ayetin başındaki “حُرِّمَتْ” fiilinin istisnası olarak kabul edilip, “وَأَحِلُّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ” ise, bu iki ayette sayılanlar dışındaki bayanlarla evliliğin helal olduğunu gösterdiği şeklinde bir yönlendirmeye vesile olmuştur. Yani bu anlayışa göre, âyetteki “مَا وَرَاءَ ذَلِكَ” deki “مَا” , “أَحِلُّ” fiilinin naib faili olarak telakki edilmiştir.

Bu anlayışa göre, cariye ve bayan savaş esirlerinin dışındaki evli kadınlarla evlenmek haram olup, evli de olsalar cariyeler ve savaş esiri bayanlarla evlenmek helal olduğu gibi, ayrıca muharremat ayeti (4/23) kapsamındaki tüm bayanlarla evlenmenin de helal olması gerekiyor ki bunun, İslamın değerler sistemine uygun olmadığı, bu anlayışı kabul eden İslam alimleri tarafından da bilindiğinden, bu ayetten çıkartılacak genel hükmün dayanağı olan مَا (anlam bakımından umum ifade eden – âmm lafız) birkaç kademeli tahsis işlemine tabi tutulmuştur.³² Yani, önce ayette geçen “el-muhsanat” ifadesine “evli kadınlar” anlamı verilip, bu anlama göre bir genel hüküm belirlenmiş, sonra da o genel hüküm birkaç kademeli tahsis işlemleriyle kapsam bakımından daraltılmıştır. Bu tahsis ve benzeri anlam daraltma işlemi, ayetteki “المُحْصَنَاتُ” ifadesine “evli kadınlar” anlamı verilince, ayetin tamamına verilecek anlamın İslâm’ın değerler sistemine uyarlanmasını sağlamaya yöneliktir.

Bu ayetle ilgili bizim mülahazalarımızı serdetmeye geçmeden önce klasik tefsir kaynaklarında yer alan bazı bilgileri özetlemekte fayda mülahaza etmekteyiz:

Öncelikle ifade etmeliyiz ki, İslam alimlerini en çok uğraştıran ayetlerden birisi Nisa suresinin 24. ayetidir. Bu ayetle ilgili tartışmaların henüz daha sahabe zamanında başladığını anlıyoruz. Bu kapsamda, İbn Abbas’ın (r.a.) mezkur ayetle ilgili farklı görüşleri nakledilmekte ise de, kendisinden açıklama istenildiğinde görüş beyan etmemeyi tercih ettiği de nakledilmiştir.³³

Kaynaklarda nakledildiğine göre, tabiun döneminin meşhur tefsir alimlerinden Mücahid, “Nisa suresinin bu ayetini (4/24) bana açıklayabilecek birisinin bulunduğunu bilsem, deveme binip ona giderdim“ demiştir.³⁴

³² Âyetteki (4/24) “المُحْصَنَاتُ” ifadesine “evli kadınlar” anlamı verilip, ayetin sonraki kısmındaki “مَا وَرَاءَ ذَلِكَ” ifadesindeki “مَا”nın, “أَحِلُّ” fiilinin naib faili olarak kabul edildiğinde, konuyla ilgili başka ayetler arasında birkaç kademeli tahsis işlemleri ve kısmi nesihlerin bulunduğu kabul edilmesi gerektiği konusunda taf.bkz., Cessas, II,135-155; Karaman-Çağrıci-Dönmez-Gümüş, II,32-33; Abdulkirim Zeydan, el-Veciz, İstanbul – (t.y.), 319.

³³ Taberi, V,1-14.

³⁴ Taberi, V, 7.

Mufassal tefsir kitaplarında mezkur ayetin gramatik yapısı ve ayette yer alan kavramlar konusunda pek çok görüş nakledildiğini görmekteyiz. Ancak nakledilen görüşlerin tamamı bu ayetin muharremat ayetinin (4/23) devamı olduğu ve de ayetin başındaki “el-muhsanat” kelimesine hangi anlam verilirse verilsin, bu kelime ile ifade edilen kavramların muharremat kapsamında olduğu söylenmiştir.³⁵

Bizim ulaştığımız kanaate göre ise, bu ayette, “muhsanat”tan olan bayanlarla evlilik yasaklanmayıp, tam aksine, sadece “muhsanat”tan olan bayanlarla evlilik yapılabileceği esası açıklanmaktadır. Buna göre ayetteki “الْمُحْسَنَاتُ” ifadesinin, “evli kadınlar” şeklinde değil; “**namuslu bayanlar**” şeklinde tercüme edilmesi gerekir ve ayette Müslümanların ancak namuslu bayanlarla evlenebilecekleri esası açıklanmaktadır. Yani bizim ulaştığımız kanaate göre, bu ayet (4/24) Kura’an-ı Kerim’deki sıralaması bakımından muharremat ayetinden (4/23) sonradır; ama konu bakımından muharremat ayetinin (atıf edatı ile birbirine bağlanmış) devamı değildir; yine aile hukukuyla ilgili olmakla birlikte farklı bir konuya geçilmiştir. Hatta, bu ayet muharremat ayetinin devamı kabul edilerek anlamlandırıldığında, ayette bildirilen mesajın tamamen perdelendiği bile söylenebilir. Zira, ayetten net bir hüküm olarak sadece, evli kadınlarla evlenmenin haram olduğu hükmü çıkartılmaktadır.

Esasen, İslam’ın evli kadınlarla evliliği yasakladığı şüphesizdir. Ancak evli kadınlarla evlilik yasağına dair hüküm mezkur âyetle sabit değildir. Konuyla ilgili başka bir delil olmadığı farzedilse bile, esasen iddetle ilgili âyetler, başlı başına bu hükmün sağlam – tartışmasız Kur’ani delilleridir. Yani, evli kadınlarla evlilik yasak olduğu gibi, herhangi bir sebeple evliliği sona erdiği halde iddet süresi dolmayan dul bayanlarla bile, iddet süresi içinde evlenmek yasaktır. Ayrıca, evli kadınlarla evlenmenin, İslâm’ın değerler sistemindeki temel ahlaki –hukuki ve dini değerlere ters bir durum olduğu da bedihidir. Hatta bu hüküm, sadece hür evli kadınlara münhasır olmayıp, savaş esirleri ve cariyeler için de geçerlidir.³⁶ Genellikle tefsirlerde, İslam’ın evli kadınlarla evliliği bu ayetle yasakladığına dair ifadeler yer almakta ise

³⁵ Taf.bkz., Taberi, V, 14; Cassas, II,135-157; Maturidi, Tevilatu’l-Kuran, İstanbul-2005,III,134-151; Kurtubi, V,120-135.

³⁶ ... **إِلا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ** ... (ellerinizin altındaki) ifadesinin mutlak olarak zikredildiğinde, bay/bayan köleleri kapsadığı konunun uzmanlarının malumudur. Bu ayetteki bağlamı dikkate alındığında ise, bayan kölelerin, yani cariyelerin kastedildiği açıktır. Ancak, tefsir kitaplarındaki bilgiler dikkate alındığında, İslâm alimlerinin çoğunluğuna göre, ayetteki ... **إِلا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ** kaydı, savaş esiri/ savaş esiri olduklarından dolayı cariyeye haline getirilmiş bayanları kapsamaktadır. Taf.bkz., Cassas, II, ; Kurtubi, V,121-123. Ancak, savaş esiri bayanlarla cariyelerin her açıdan aynı hukuki statüye sahip olmadığı dikkatten uzak tutulmamalıdır. Her ne kadar, fıkıh kitaplarındaki, savaş esirlerine uygulanacak esaslar arasında, Devlet başkanının esirleri köleleştirebileceği alternatifi yer almakta ise de, (Bkz., Molla Hüseyin, *ed-Dürer ve'l-Gurer*, İstanbul- 1317, II,285), kanaatimize göre, bu esasın hem Kur’an-ı Kerim ve hem de Peygamberimiz’in (s) sünnetinden delillendirilmesi mümkün değildir. Bundan dolayı savaş esiri bayanlarla ilgili açıklamalarımızda, “hukuki statüleri belirleninceye kadar” şeklinde bir kayıt yer almıştır.

de,³⁷ kanaatimize göre bu delillendirme isabetli değildir. Görülüyor ki, bu ayette (4/24) geçen “el-muhsanat” ifadesine “evli kadınlar” anlamı verilince, ayette bildirilen mesaj âdeta tamamen perdelenmektedir.

Bu ayetin gramatik yapısı hakkındaki mülahazalarımıza geçmeden önce şu hususa dikkat çekmek istiyoruz:

Nisa suresindeki 24. ayetini okumadan 25. ayeti okuyan birisi, 24. ayette namuslu mümin bayanlarla evlenilmesinin emredildiğini düşünecektir. Zira bu iki ayet arasındaki konu bütünlüğü böyle düşünmeyi gerektiriyor.

Ayetin gramatik yapısına dair mülahazalarımızdan bazıları ise şunlardır:

a- Bizim ulaştığımız kanaate göre, ayetin başındaki, vav harfi (و), atıf vavı değil, ibtidaiye (cümle başlangıcı) “vav”ıdır; dolayısıyla “المُحْصَنَاتُ” ifadesi de, 23. ayetin başındaki “حُرِّمَتْ” fiilinin naib faili değildir. Çünkü, muharremat ayetinin (4/23) sonundaki fasıla ile, devamlı evlilik engelleri (muharremat) konusu noktalanmış; takip eden iki ayette (4/24-25) ise, namuslu Müslümanların evlenebilecekleri bayanlarda aranan vasıflar açıklanmıştır.

b- Ayetteki كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ifadesi de, bu kanaate ulaşmamızda temel referanslarımızdan birisi olmuştur. Zira Kur'an-ı Kerim'de كِتَابَ fiili, bir şeyin yapılması Allah tarafından emredildiği /farz kılındığı/yerine getirilmesi istenildiği durumlarda kullanılmaktadır.³⁸

c- Bu ayet muharremat ayetinin devamı olarak kabul edildiği takdirde, ayetteki وَأَحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ ifadesi, 23.ayette bildirilen bayanlar ve de bu ayette açıklanan “evli kadınlar”ın dışındaki tüm bayanlarla evliliğin helal olması gerekirdi ki, durumun böyle olmadığı konunun uzmanlarının malumlarıdır. Yani ayetin klasik anlamlandırmasına göre, muharrematın kapsamı Nisa suresinin 23. ayetinde bildirilenler ve de bu ayette bildirilen “evli kadınlar” ile sınırlı olması gerekirdi. Bilindiği gibi klasik kaynaklarda konuyla ilgili diğer ayetlerin bu ayetteki مَا lafzını tahsis ettiği değerlendirilmesi yer almaktadır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de bu şekildeki genel ifadelerle yasaklamaların veya helal olduğunun bildirildiği ayetlerde, konunun istisnasının bulunması halinde, aynı ayette مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ şeklinde anlatım tarzıyla bu istisnaların bulunduğu ifade edilmektedir.³⁹ Dolayısıyla, Kur'an'daki bu

³⁷ Nitekim, Hanefî alimlerden el-Cassas, Ahkamu'l-Kur'an'ında, bu ayetle ilgili bilgi verirken, konu başlığına “تحریم منسكح نوات الازواج” şeklinde belirlemiştir. II,135; ayrıca bkz., Karaman-Çağrı-Dönmez-Gümüş, *Kur'an Yolu*,II,32; Elmalılı Hamdi Yazır, II,1325.

³⁸ Bakara,2/178,180,183,216,246, , Nisa,4/103.

naların bulunduğu ifade edilmektedir.³⁹ Dolayısıyla, Kur'an'daki bu anlatım tarzının, mezkur ayetin (4/24) klasik kaynaklardaki şekilde anlaşılması açısından uyum arz etmediği kanaatindeyiz.

Bütün bunlar dikkate alındığında, Nisa suresinin 24. ayetinin Türkçe mealinin aşağıdaki şekilde olması, hem ayetin gramatik yapısı bakımından ve hem de konuyla ilgili ayetler arasındaki sistematik bütünlük bakımından daha isabetli görülmektedir.

"(Evlenilmesi helal olan bayanlar konusunda ise) Allah'ın size yazısı, ellerinizin altında bulunanlar (cariyeler ve savaş esirleri) dışındaki bayarlardan, namuslu (muhsana) olanlardır; ve ayrıca, (siz erkeklerin) evli olarak namuslu yaşamınız şartıyla, bunların (muhsanatın) dışındakileri de mallarınızla (mehirlerini vererek onlarla evlenmek) istemeniz size helal kılındı. Onlardan faydalanmanızın karşılığı, belirlenen mehirlerini onlara verin. Mehiri belirledikten sonra, onunla ilgili ayrıca karşılıklı anlaşmanızda da size bir günah yoktur. Şüphesiz ki Allah, ilim ve hikmet sahibidir." Nisa,4/24.

Görülüyor ki, bu ayette de evliliğin tarafları açısından "ihsan" kriterinin bulunmasının gerekli olduğu, net ve kesin ifadelerle bildiriliyor. Ayetin ilk satırındaki... إِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ... kaydının, toplumdaki hür olmayan insanları (cariyeler ile, hukuki statüleri belirleninceye kadar savaş esiri bayanları) kapsadığı dikkate alındığında, وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ ifadesinin kapsamına, (Müslüman veya ehl-i kitap) hür namuslu bayanların girdiği anlaşılmaktadır.

İşte, ayetin bu kısmından sonra ve takip eden 25. âyette, normal şartlarda, cariyeler ile savaş esiri bayanların, buldukları sosyal konumları itibarıyla ihsan şartlarını haiz olamamaları, ya da öyle kabul edilmeleri sebebiyle, bunlarla evlenmek isteyen – evlenmek durumunda olan namuslu Müslüman erkeklerin, bunlara ihsan vasfını kazandırma prosedürü hakkındaki esaslar açıklanmaktadır. Aşağıda da görüleceği gibi, özellikle bu iki ayetin arka arkaya gelişi ve âdetâ tek bir âyet imiş gibi, aynı konunun devamıyla ilgili esasları açıkladıkları dikkate alındığında, bu durum daha da netleşmektedir.

Halbuki, yukarıda da belirttiğimiz gibi, muharremat ayeti (4/23), fasılasıyla noktalanmış ve peşinden gelen 24. ayet yine aile hukukuyla ilgili

³⁹ Kur'an-ı Kerim'de, bir konuda istisnaları bulunduğu halde genel ifadelerle helal veya haram olduğu açıklanan ifadelerdeki istisnaların yer aldığı ayetler hakkında bkz.,

أَحَلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةَ النَّعَامِ إِلَّا مَا يُنْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحْلِي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَخْتَصُمُ مَا يُرِيدُ

Maide,5/1;

ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْبَنَاتِ إِلَّا مَا يُنْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ

Hac, 22/30;

Ayetlerdeki yasaklamalarla ilgili benzeri istisnalar hakkında bkz., Maide,5/3; Bakara,2/173;Enam,6/145.

olmakla birlikte, yeni bir durumla ilgili esasları açıklamıştır. Ayetteki “إِنِّ” muhsane olmayanları (cariyeleri) istisna ederken, “مَا وَرَاءَ ذَلِكَ” ise, mevcut halde muhsane konumda olmayan (Müslüman)⁴⁰ cariyeler ve savaş esiri bayanlarla da, Müslümanların uymaları gereken prosedüre riayet etmek kaydıyla, (onları da muhsan konuma getirerek) evlenmelerinin helal olabileceğini ifade etmektedir.⁴¹

Buna göre de, ayetin gramatik yapısında مَا وَرَاءَ ذَلِكَ ifadesi, أَنْ تَبْتَغُوا fiilinin öne geçmiş “mef’ul bihidir”. وَأُحِلَّ fiilinin naibi faili ise, أَنْ تَبْتَغُوا ile başlayan cümledir. Yani bu âyette (4/24) evli kadınların dışındaki bütün kadınların helal olduğu değil; genel kural olarak, namuslu Müslüman erkeğin ancak namuslu hür bayanlarla evlenebileceği; ayrıca, namuslu hür bayanlara ilave olarak, öngörülen şartlara riayet etmek kaydıyla, (müslüman) cariyeye ve savaş esiri bayanlar ile evliliğin de helal olabileceği açıklanmaktadır.

Bu anlayışa göre mezkur ayetin (4/24) hiçbir şekilde hür kadınlarla muta nikahı yapılmasının meşruiyetine delil olmadığı/ olamayacağı da net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Ayrıca bu ayetten cariyeye ile evliliğin de ayetle sabit belirli kuralları olduğu anlaşılıyor. Nitekim bu ayetten sonra gelen ayet (4/25), konu bakımından bu ayetin devamı mahiyetinde olup, aralarında konu ve kavram birliği de bulunmaktadır.

Görülüyor ki, Kur’an-ı Kerim’deki “el-muhsanat” ifadesine, “iffetli/namuslu bayanlar” anlamı verildiği zaman, bu ifadeye bazı âyetlerde “evli kadınlar”, bazılarında “namuslu – iffetli kadınlar” anlamı vermek gibi bir ayırıma da gerek olmamaktadır.

2. Nisa Suresinin 25. Ayetinde İhsan Kavramı

⁴⁰ Bu ifademizdeki “Müslüman” kaydı, Nisa suresinin 25. ayeti gereğince yer almıştır.

⁴¹ Buldukları sosyal konuları itibarıyla, İslâm toplumundaki evlenmemiş cariyeler ile savaş esirlerinin prensip olarak muhsane (namusunu koruyabilen, namusu korunan) olmadıkları kabul edilmektedir. Ancak bu durum, onların da muhsane olamayacakları anlamına gelmez. Bunlardan cariyeler, Müslüman kimselerle evlenip namuslu yaşamayı taahhüt ettikleri takdirde, namusları kocaları tarafından da korunacağı için muhsane haline gelirler. Savaş esiri kadınlar ise, İslam toplumunda buldukları süre içerisinde (evli, dul ve bekar ayırımı yapılmaksızın), kendisinin namuslu olduğunu, namusunu korumak istediğini açıkladığı ve de davranışlarıyla bunu gösterdiği sürece, namusu koruma altındadır. Bunların köleleştirilerek cariyeye statüsüne alınmaları Kur’an ve Sünnet’teki esaslara uygun değildir. Zira, İslâm toplumunda hiçbir şekilde yeni köleleştirme yapılamaz.

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَانِكُمُ
 الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ
 غَيْرٍ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَ فَإِنَّ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ
 الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Sizden iffetli mümin kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyenler, ellerinizin altındaki mümin cariyelerinizle evlensinler. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir. Sizler birbirinizdensiniz. Öyleyse, *nikahlı olarak namusluca yaşamak ve de(onların evlilikleri) gizli dost edinmiş konumda olmamak şartıyla*, mehirlerini örf'e uygun olarak güzelce vermek suretiyle sahiplerinin izniyle onlarla evleniniz. Eğer onlar namuslu – iffetli olduktan sonra yine de fuhuş yaparlarsa, onlara hür namuslu kadınlara uygulanan cezanın yarısı uygulanır. (Cariyelerle evlenmeye dair bu esaslar) sizden sıkıntıya düşmekten korkanlarınız içindir; sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Bununla beraber, Allah bağışlayıcı ve merhametlidir.” Nisa,4/25.

Görülüyor ki, Nisa suresinin 24. ayetinden sonraki âyette (4/25), namuslu mümin bayanlarla evlenmeye güç yetiremeyenlerin, mümin cariyelerle evlenmeleri tavsiye edilip, bunların da, muhsane olabilmeleri için gerekli şartları açıklanmaktadır.⁴² Buna göre de mümin namuslu bir bay, namuslu mümin bayanlarla evlenemezse, ancak “İhsan” vasfı kazandırılmış mümin cariyelerle evlenebilir. Normal şartlarda İhsan vasfını haiz görülmeyen cariyeler, iffetli bir müslümanla evlilik yapınca bu vasfı kazanmış olur.⁴³ Bu âyette (4/25) ayrıca, İhsan (muhsane) vasfı kazandırılmış bir cariye ile yapılan evlilik halinde, bu cariyelerin ceza hukuku açısından durumlarına dair de esaslar mevcuttur.⁴⁴

⁴² Âyette (4/25) bildirildiğine göre, hür bir namuslu müslüman erkek, cariye bir bayanla sahibinin izniyle, örfün öngördüğü seviyede mehirlerini vererek, zina etmeme ve gizli dost tutmamak suretiyle namuslu –iffetli yaşamayı taahhüt etmesi şartıyla evlenebilir. Bu şartlarla evlenen cariyenin de “İhsan” vasfını taşıdığı kabul edilir.

⁴³ وَأَنْكَحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ
 Nur sûresi,24/32.

Bu âyet de, konuyla ilgili âyetler arasındaki sistematik ilişkiye dair tamamlayıcı unsurlar ihtiva etmektedir. Zira bu âyette, İslâm toplumundaki bekarların (bay/bayan) evlendirilmeleri emredilirken, köle ve cariyelerde evlilik için aranan özellik, “salih olmak” şeklinde açıklanıyor.

⁴⁴ Nitekim bu ayette (4/25), iffetli bir müslümanla evlenerek muhsane haline gelen mümin cariyelerin fuhuş bulaşması halinde, hür muhsana bayanlara uygulanacak cezanın yarısının uygulanacağı net olarak açıklanmaktadır.

Görülüyor ki, Nisa suresinin 24 ve 25. ayetlerinde de, inanmış namuslu bir bayın, öncelikle namuslu hür bir bayanla evlenmesi gerektiği; namuslu hür bayanla evlenmeye gücü yetmeyenlerin, ihsan (muhsane) vasfı kazandırılmış mümin cariyelerle evlenebilecekleri; ancak her iki durumda da, evlenebilecek bayanın mutlaka ihsan vasfını haiz olması gerektiği bildirilmektedir.⁴⁵

Nisa suresinin 24. ayetinde geçen “المُحْصَنَاتِ” ifadesine, “namuslu bayanlar” anlamının verilmesi halinde, konuyla ilgili diğer ayetler arasında hem kavram birliğinin⁴⁶ ve hem de fıkhi hükümler bakımından sistematik bütünlüğün sağlandığı kanaatindeyiz. Buna göre Kur'an-ı Kerim'de geçen “المُحْصَنَاتِ” ifadesine, “namuslu – iffetli bayanlar” anlamı verildiğinde, İslam hukuk kültüründeki, “recm ihsanı” – “kazf ihsanı” ayırımına⁴⁷ ve bu her bir ihsan çeşidi için ayrı ayrı şartlar belirlemeye de gerek kalmamaktadır. Bu ayırımı gerek kalmayınca, namuslu bayanlara iftira suçunun cezasının bildirildiği ayetteki (Nur suresi, 24/4) “el-Muhsanât الْمُحْصَنَاتِ” ifadesinin kapsamına, hangi dinden olursa olsun, hür veya köle, evli, dul veya bekar ayırımı söz konusu olmaksızın tüm namuslu bayanlar girdiğinden, İslam ülkesinde yaşayan namuslu gayri Müslim bayanlara iftira atanlar da, kazf cezasına (haddi kazf) çarptırılır.⁴⁸

Bütün bunların dışında, Kur'an'da kavram birliği sağlanamamasından dolayı, konuyla ilgili ayetler arasında ortaya çıkan tearuz benzeri görüntüler de söz konusu olmamaktadır. Bu sistematığe göre, konuyla ilgili ayetlerin tamamı muhkem olup, her bir ayet İslâm'ın değerler sisteminin fonksiyonel bir unsurudur. Yani konuyla ilgili ayetlerde kısmi de olsa bir nesh söz konusu değildir.

Kanaatimizce, ayetteki (4/24) “المُحْصَنَاتِ” ifadesinin, geçmişten günümüze tefsir ve meallerde, “evli hanımlar” şeklinde tercüme edilmesindeki yanlışlığın fark edilememesi büyük ölçüde, İslâm'ın evli kadınlarla evliliği de yasaklamış olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir

⁴⁵ Ayette (4/25), hür namuslu bayanlarla evlenme imkanı bulamayan iffetli Müslüman erkeğin mümin cariye ile evlenebilmesine izin verildiğinden, İslâm hukukçuları, iffetli hür bir bayanla evli olan kimsenin, bu evliliği devam ederken bir de cariye ile evlenmesinin kesinlikle caiz olmadığı hükmünü çıkarmışlardır. Hatta, İmam Şafii gibi bazı müctehitlere göre, iffetli bir bayanla evlenme imkanı olan iffetli erkeğin cariye ile evliliği tercih etmesi de yine aynı şekilde haramdır; İmam Ebu Hanife'ye göre ise böyle bir evlilik haram değildir. Konuyla ilgili içtihatlar hakkında taf.bkz., Kurtubi, V,136-139; Yazır, Hamdi, II,1330-1331. İmam Şafii'nin de içinde bulunduğu bazı müctehitlere göre, iffetli bir Müslümanın cariye ile evliliğinin cevazı, hür namuslu bayanlarla evlenmeye güç yetiremeyip, fuhşa bulaşma konusunda sıkıntı yaşama tehlikesi şartına bağlı olduğu ve bu konudaki ihtiyaç da tek bir cariye ile karşılanacağı için, böyle kimseler sadece bir cariye ile evlenebilirler. Kurtubi, V,139.

⁴⁶ Bu sistematığe göre, Kur'an'da “el-muhsanat” ifadesinin geçtiği bütün ayetlerde bu kelime “namuslu kadınlar” kavramını ifade etmektedir. Bu sistematığın kabul edilmesi halinde kelimeye, bazı ayetlerde “namuslu kadınlar”, bazı ayetlerde “evli kadınlar” anlamı vermek gibi sistematik olmayan bir anlamlandırmaya gerek kalmamaktadır.

⁴⁷ Recm ihsanı – kazf ihsanı ayırımı hakkında taf.bkz., Dağcı, Şamil, İHSAN md. DİA.

⁴⁸ Bu konudaki benzer içtihatlar hakkında bkz., el-Kurtubi, XII,174-175.

saklamış olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir anlatımla, âyetteki (4/24) “المُحْصَنَاتِ” ifadesine müfessirlerin verdiği “evli kadınlar” anlamı, bu anlamın (mezkur âyet açısından değilse bile) Kur’an’ın geneli açısından doğru olması, kelimenin bu âyetteki “namuslu kadınlar” anlamını gölgede bırakmıştır.

SONUÇ

Bilindiği gibi, İslam aile hukukunda evlilik engelleri, devamlı engeller ve geçici engeller olmak üzere ikiye ayrılır. Devamlı engeller kan bağı (yakın akrabalık), hısımlık ve süt emmeden kaynaklanır. Geçici engeller ise, önceki bir evliliğin sonuçlarından, din farkından, ya da iffetsizlikten kaynaklanır. Evlilik engelleriyle ilgili bu esasların tamamına yakın kısmı ayetlerle sabittir.

Bu çalışmamızda ulaştığımız kanaate göre, ayetlerde geçen “nikah” kelimesi, mutlak (herhangi bir kayıt bulunmadan) kullanıldığında, isim olarak “evlilik”, fiil olarak ise “evlenmek” anlamındadır. Buna göre, Nur suresinin 3. ayetinde geçen نِكَاحٍ nikahlamak” fiili de evlilik anlamındadır ve bu kapsamda şirk evlilik için geçici engel olduğu gibi, zina da iffetli/namuslu Müslümanlar hakkında evlilik için geçici engeldir.

Hem aile hukukuyla, hem ceza hukukuyla ilgili esasların açıklandığı ayetlerde geçen “İhsan - إِحْسَانٍ” ve aynı kökten türetilen kelimeler ise iffetli/namussuluk kavramını ifade etmektedir. Bu kapsamda, “muhsin”, iffetli erkek; “muhsana/muhsanat” ise, iffetli bayan/ bayanlar anlamına gelmektedir. Buna göre, ayetlerde geçen “el-muhsanat” kelimesi, “iffetli/namuslu bayanlar” anlamına geldiğinden, tefsir kitaplarında bu kelimeye bazı ayetlerde “evli bayanlar”, bazı ayetlerde “hür namuslu bayanlar”, bazılarında “namuslu bayanlar” şeklinde farklı anlamlar verilmesi isabetlidir. Bu kapsamda, fıkıh kültüründeki “recm ihsanı”, “kazf ihsanı” şeklindeki bir ayırımın da Kur’ani bir dayanağı yoktur.

Bu çalışmamızda ayrıca, aile hukukuna dair ayetlerin tamamının muhkem olduğu, yani ayetler arasında nesh söz konusu olmadığı; ayetler arasında değerler boyutuyla mevcut sistematik bütünlüğün, kavramlar boyutuyla da bulunduğu kanaatine ulaşılmış bulunmaktayız.

